

חדש ימינו כקדם

הרב טוביה שלמה בר-אילן

ברכה שהיא קללה

בפרשת בראשית אנו שומעים על קללת הנחש: "עַל גְּחֹנֶךָ תִּלְךְ וְעַפְרָת אֲכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ" (בראשית ג, יד). לנחש יש עפר מצוי מכל עבר והוא יכול להסתדר בכל מקום שילך, אין לו כל חשש לפרנסתו ולמחייתו, אם כן, מה עניינה של הקללה שקלל ה' את הנחש? הרי זו לכאורה ברכה גדולה שכן פרנסתו מצויה לו בכל מקום. אומרת הגמרא ביומא (עה, א):

אמר רבי יוסי: בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. מדת בשר ודם, מקניט את חברו - יורד עמו לחייו. אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, קלל את הנחש - עולה לגג מזונותיו עמו, יורד למטה - מזונותיו עמו.

ומביא השם משמואל בשם ר' יצחק מווארקא (שם משמואל, ויקרא):

וכמו שהגיד הרה"ק ר' יצחק זצללה"ה מווארקא במאמרם ז"ל (יומא ע"ה א) קילל את הנחש מזונותיו עמו. ולכאורה מה קללה היא זו, והגיד שזהו מפני שעשהו נפרד וניתנו לו מזונותיו בכל מקום שהוא, הכל כדי שלא יבוא לשאת עיניו השמימה, כי צורת כל הנבראים שיחסר להם די צרכם כדי שישאו עיניהם לשמים, ונדחה הנחש מזה.

הקב"ה אומר לנחש שהוא לא רוצה קשר איתו. הוא גוזר עליו לחיות בפירוד ממנו. הנחש יכול כעת להשיג את מזונותיו בלי כל תפילה, בלי היקשרות אל ריבונו של עולם. אמנם זו דרישה משמעותית להתפלל אל ה' בכל יום, אך זה מביא אושר גדול, זה יוצק משמעות אדירה בכך שהאדם מתקשר לקב"ה. לעומת זאת, כאשר אומרים לאדם שאין הוא רצוי, שלא חפצים בקשר עימו, אז אולי הנברא מרגיש סיפוק מכך שאין לו תלות באחר,¹ אבל באופן עמוק יש תחושה שלילית שהוא אינו רצוי, שהוא אינו ראוי לקשר עם ריבונו של עולם. אנחנו רוצים וצריכים קשר וחיבור עם הקב"ה. הניתוק מה' זהו עונשו וזו קללתו החמורה של הנחש.

דבר יום ביומו

ככל הדברים האלו מצאנו בפרשת המן (יומא עו, א):

שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי: מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם אחת בשנה? אמר להם: אמשול לכם משל: למה הדבר דומה - למלך בשר ודם שיש לו בן אחד. פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה, ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה. עמד ופסק מזונותיו בכל יום, והיה מקביל פני אביו כל יום. אף ישראל, מי שיש לו ארבעה וחמשה בנים היה דואג ואומר: שמא לא ירד מן למחר ונמצאו כולן מתים ברעב, נמצאו כולן מכוונים את לבם לאביהן שבשמים.

המלך נתן קצבה שנתית לבנו, ובאופן הזה נזקק הבן לבוא אל אביו רק פעם בשנה, לחדש את מלאי מזונותיו. אך ההתנהלות הזו יצרה בעיה, שכן המלך היה מעוניין לראות את הבן שלו יותר מפעם אחת בשנה, ולכן שינה את התנהלותו והחל לפסוק את מזונותיו בכל יום ויום. כך גם באופן ירידת המן - אם היה המן יורד בפעם אחת שתספיק להם לישראל לשנה שלימה, היה נוצר ריחוק בין ישראל לאביהם שבשמיים, על כן הוריד להם ה' את המן מידי יום ביומו, כדי שבכל יום יצפו ישראל למן, ויתקשרו עם רבש"ע.

על פי אותו העיקרון אור החיים הקדוש מפרש את הפסוק "וַיִּצְמָא שֵׁם הָעַם לְמִים וַיִּלְךְ הָעַם עַל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לְמָה זֶה הַעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתֵינוּ וְאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִקְנֵי בְּצִמָּא" (שמות יז, ג):

הנה הענין יוליד התימה למה יביאם ה' אל הנסיון הגדול הזה למות בצמא? ונראה כי ה' ניסה אותם להדריכם לשאת עיניהם ולהתפלל לפני ה' כי זה עיקר גדול באמונה ובהשלמת הנפש. ותמצא שנתחכם ה' על הדבר ולא נתן להם מן יום לחדש אלא דבר יום ביומו, ואשר על כן מנע מהם הנס עד שיתחננו למול קונם וישמע צעקתם.

¹ הגמרא בברכות אומרת: "הרואה נחש בחלום - פרנסתו מזומנת לו" (נז, א). ומסביר רב ניסים גאון על אתר: "זה הדבר בנוי על העיקר שהזכירו בפרק יום הכיפורים... ולפי שפרנסתו מצויה לו בכל מקום לפיכך הרואהו בחלומו פרנסה מזומנת לו".

לעיתים, הקב"ה מנהיג את האדם באופן של חוסר ודאות, באופן של תלותיות, מפני שעל ידי כך האדם מודע להיותו נברא ומתוך כך פועל לחזק את הקשר שלו עם בורא עולם.²

קשר תדיר אל ה'

הגמרא ביומא מביאה סתירה בפסוקים לגביי ליקוט המן (עה, א):

כתיב (במדבר יא-ט): וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו, וכתיב (שמות טז-ד): ויצא העם ולקטו, וכתיב (במדבר יא-ח): שטו העם ולקטו. הא כיצד? צדיקים ירד על פתח בתיהם, בינונים יצאו ולקטו, רשעים שטו ולקטו.

פסוק אחד מתאר שהמן ירד ממש על המחנה, פסוק שני מתאר שהיו צריכים העם לצאת וללקט אותו, ופסוק שלישי מציין שהעם שטו, כלומר הרחיקו בשביל ללקט את המן, ואם כן לא ברור איפה בדיוק ירד המן ומה היה המרחק שלו מן המחנה. מסבירה הגמרא שהמרחק של המן היה תלוי בצדיקותו של האדם – לצדיקים ירד המן ממש בפתח ביתם שבמחנה, ואילו הרשעים נאלצו לשוט ולהרחיק כדי ללקט את המן.

אומר על כך הנצי"ב (העמק דבר שמות טז):

ולקטו דבר יום ביומו... בא ללמדנו שדין של האדם בהשגת מזונותיו לפי זכותו יבא ביומו ולא יאוחר, שהרי ידוע מספרי פרשת בהעלותך וגמ' פ' יוה"כ שנשתנה המן באופני הגעתו לפי זכות האדם, ואמר ה' שאותו הדין לפי המעשים יהיה ביומו.

מסביר הנצי"ב שהאופן הזה שבו ירד המן הביא לכך שלמעשה בכל יום ויום נידון היה האדם על מעשיו, והדבר התבטא, כאמור, במרחק של המן ממנו. יוצא מכך שאדם שלא התנהג כראוי, נאלץ הוא להרחיק לכת יותר מהיום שקדם לו, ומן הסתם זה היה גלוי לכולם שלפתע אדם פלוני הולך יותר משהיה רגיל. ירידת המן ביטאה חיים ברמה רוחנית מאוד גבוהה. חיים נטולי שגרה בהם האדם זוכר בכל רגע את הנוכחות הא-לוהית ומודע אליה, וזה דורש ממנו לפעול כל הזמן, ואם ח"ו הוא חטא, הוא מיד ידע וירגיש שעליו לתקן את מעשיו.

מוסיף הנצי"ב ואומר: "ולא כמו לדורות שבא בסתרי הטבע שאין דינו של אדם נגלה באותו יום, אבל במן שהיה מעשה נס יבא דבר יום ביומו". המן הייתה הנהגה לשעתה, ולא נשארה היא לדורות, שכפי שאנו רואים בימינו, אין מעשינו משליכים באופן כה ישיר על פרנסתנו. כמובן שישנה הנהגה כללית והשגחה של הקב"ה, אך היא איננה מוחשית ומיידית כמו זו שהייתה בתקופת המן.

אכן, חיים כאלה הם חיים מאוד תובעניים, ואין זו דרגתנו.³ מסתבר שעבורנו דרגה רוחנית זו עלולה להזיק. אנחנו לרוב זקוקים לשגרה מסוימת של חיים פשוטים. יחד עם זאת, אנחנו ודאי צריכים לדעת לקבל מהמדרגה הגבוהה הזאת את הדברים הרלוונטיים למדרגתנו, את הקישור והחיבור אל ה'. המדרגה הגבוהה הזו לא מנותקת מאיתנו לחלוטין. אף אם איננו יכולים לחיות בהתחדשות של כל רגע וכל שעה, עלינו להאיר את החיים הרגילים והשגרתיים שלנו באור חדש ומתחדש.

קריאה להתחדשות

ראשית, קיים הפן הפשוט של ההתחדשות. אמנם שיגרה היא דבר חיובי, אבל ודאי שצריך גם לדעת להתחדש בתוכה. מפורסם שאדם שרוצה לתקן את מעשיו צריך לפתוח דף חדש ונקי, להשליך מעליו את כל הלכלוכים מהעבר ולהתחיל מחדש, וזו מצוות התשובה. הכוזרי במאמר שלישי מתאר את העניין הזה בצורה יפה. הוא מדבר על התפילות, השבתות והחגים שהם כמו רפואה לאדם, כל אלו הם זמנים שמוציאים את האדם משגרת היומיום ומרפאים את נפשו. יש בהם צד של התחדשות. הדברים נכונים גם לראשי חודשים שהם 'זמן כפרה לכל תולדותם'. אנחנו רגילים לקבל על עצמינו כל מיני החלטות וקבלות טובות בראש חודש אלול ובראש השנה, שבדרך כלל מחזיקות מעמד חודשים ספורים. ראש חודש הוא זמן מתאים לאדם – להיזכר בקבלותיו הטובות בתחילת השנה ולבחון על פיהם את מעשיו והתקדמותו.

² וכעין מקור לזה במדרש בראשית רבה פרשת לך לך פרשה מה: "ולמה נתעקרו אמהות? ר' לוי (אמר) בשם ר' שילא ר' חלבו מש' ר' יוחנן שהקב"ה מתאוה לתפילתן ולסיחתן יונתי בחגוי הסלע למה עיקרתי אתכם בשביל הראיני את מראיך השמיעני את קולך".

³ הגמרא בראש השנה אומרת (טז, א): "דתניא הכל נידונים ברה"ה וגזר דין שלהם נתחם ביה"כ דברי ר' מ... ר' יוסי אומר אדם נידון בכל יום... רבי נתן אומר אדם נידון בכל שעה". מסביר ר' שלמה פירש בדרשות בית ישי שלמעשה אין כאן מחלוקת, אלא תיאורים שונים התלויים בדרגתו של האדם. אדם ברמה נמוכה אינו מסוגל להתמודד עם מתח רוחני גבוה עד כדי כך שהוא נידון בכל יום ויש השלכות מעשיות למעשיו מידי יום ביומו, ולכן הוא נידון בראש השנה וביום כיפור. אך צדיקים גדולים נידונים בכל יום ביומו, ולעיתים אף בכל שעה ושעה! "פעם אחת נסתפק (ר' חיים מוואלוז'ין) על דבר א' אם נתן חמישיתו (לצדקה) ונפל לבאר הכלי ששואבין וחשב שסך הכלי עולה נגד חמישיתו שנסתפק ושלם החומש ואחר כך הלך משרתו לשאוב מים ונמצא הכלי" "עץ החיים" אות קמה (נדפס בסוף ספר נפש החיים מהדורת רובין בני ברק תשמ"ט).

הדברים נכונים גם ביחס לסובבים אותנו. לעיתים אנו רוצים לפתוח 'דף חדש' אך החברה חוסמת אותנו. לדוגמא – כאשר חבר מהשיעור שכבר תקופה לא מגיע לסדר בוקר, מחליט סוף סוף להגיע, הוא מתאמץ וקם מוקדם ומופיע בסדר בוקר, באים אליו כולם ואומרים לו בציניות: "הו! בוקר טוב למתמיד הגדול!". תגובות כאלו כמובן נותנות לו תחושה לא נעימה שמדכאת את התנועה החיובית שהוא ניסה לעשות. הוא סוף סוף ניסה להתחדש ולצאת מההרגל השלילי שלו, והחברה מדכאת אותו ומשאירה אותו בשגרה שלו. על כן גם מי שלא נמצא בשגרה שלילית שכזו צריך לשים לב למעשיו ולדיבורו, ולא להעיר הערות שכאלו, התייחסות חיובית רצויה מאד, אך אפשר גם לשתוק... נקודה זו משמעותית במיוחד בעולם הישיבה משום ששיבה היא הזדמנות לאדם לנסות כיוונים רוחניים חדשים, ואנחנו, בתור חברים, צריכים להימנע מלכבות יוזמות של חברינו, עלינו לאפשר אווירה של התחדשות והתנסות.

שימו לב לחידוש

יש רמה יותר עמוקה של התחדשות, המתבטאת באמצעות ערנות ותשומת לב. לפעמים אנחנו נמצאים כל כך עמוק בשגרה עד כדי כך שאנחנו לא שמים לב לדברים שמתחדשים סביבנו. לפעמים שיעור חדש או חברות לימוד נפתחת בסביבה. נודע לנו על יוזמה חיובית חדשה באזורנו. לפעמים מרוב שגרה אפרורית אין לאדם כוח להצטרף לכל היוזמות האלה, וחבל שכך, שכן גם אם היוזמה הזו לא תחזיק מעמד זמן רב, לפחות בזמן שהיא התקיימה הצטרפת לתנועה חיובית, עשית מעשים חיוביים. זה לא חייב להיות דבר גדול. גם שינוי קטן הוא מועיל וטוב.

דבר זה מאוד נכון גם לגבי לימוד התורה. העולם מתחדש, וכאשר אנו לומדים תורה, אנו צריכים לגלות ערנות לחידושים המתרחשים בעולם. לדוגמא, השבוע למדנו את סוגיית קבלת צדקה מנוכרים; יש מאמר של הרב מרדכי פרום זצ"ל, מחשובי הר"מים בישיבת מרכז הרב,⁴ שם הוא דן האם מותר לקבל תמיכה מממשלת ארצות הברית. חלק גדול מדיונו שם עוסק בשאלה, עד כמה דין זה נוהג בימינו מסיבות אלו ואחרות. לפעמים לומדים באופן שגרתי ולא מקשרים זאת למציאות המתחדשת, וההפסד הוא כפול. הלימוד שלנו חסר, ואף המציאות שזוקקת התייחסות של תורה נשאת יתומה.

כדרך שעל האדם להיות ערני לחידושים החיוביים שיש בעולם, כך גם עליו להיות ערני לחידושים שליליים. "אמר רב יצחק: יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום, שנאמר: רק רע כל היום" (קידושין ל, ב), אחת ההתמודדויות שלנו, בעידן החדש, עם ההורים, זה שקשה להם להתחדש ולהבין את המציאות הקיימת, שלא הייתה בתקופתם, הם אינם מבינים מה זה פיתויים באינטרנט, הם לא גדלו בזמן הזה והם לא מבינים את המתרחש. לנו היו התמודדויות שלא היו להורינו, ולילדינו ישנן התמודדויות שלא היו לנו.

תודעה של התחדשות

אנחנו אומרים בתפילה שהקב"ה "מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית" (מתוך ברכת "יוצר אור"). מהו אותו חידוש אותו מחדש הקב"ה? הרי כל יום הוא בדיוק כמו יום האתמול. העולם לא משתנה, השמש שוב, כבכל יום, זורחת במזרח ושוקעת במערב! זה לדעתי האתגר הקשה ביותר – להצליח להתחדש בתוך השגרה. לא תמיד נמצא פרויקט משמעותי או שיעור חדש שאפשר להתחדש באמצעותו, רוב הזמן אנחנו שרויים בעיסוק בו בחרנו, עושים עבודה יומיומית, חשובה אמנם, אך שגרתית. והשאלה הגדולה היא איך אנחנו מחדשים פה את השגרה?

תשומת הלב היא חשובה מאוד, צריך לשנות את התודעה שלי. אם אני חוזר על דף בפעם השלישית אבל בעצם כבר אין לי כוח לחזור עליו שוב, ואני עושה את זה רק בגלל שקבעתי לעצמי לעשות את החזרה הזאת, אז באמת נכנסתי לשגרה אפורה, המשליכה גם על הלימוד והחזרות שלי. אבל אם אני משנה את התודעה שלי, את ההסתכלות על החזרה הזאת, ואומר לעצמי "בוא נלמד את הדף כאילו זה פעם ראשונה שאני ניגש אליו!", אז זה בהחלט יכול לשנות את כל הלימוד, התודעה הזאת יכולה לגרום לי לשים לב לעניינים חדשים שלא שמתי לב אליהם קודם לכן, אבל בסופו של דבר אני חוזר על אותו הדף, אך עם 'פנים חדשות'.

כך גם במצוות. בכל יום מברכים ברכת המזון, אבל אני יכול לבוא ולהגיד לעצמי שאני רוצה להיות קשור באמת לברכה, ולנסות לברך כאילו לא בירכתי את הברכה הזאת כבר אלפי פעמים. עצם התודעה זה דבר מאוד משמעותי, ולפעמים גם דברים חיצוניים יכולים לעזור בזה – אני אישית, אוהב מידי פעם להתפלל בסידור חדש. אני מרגיש שזה עוזר לי לכוון בתפילה. שבירת השגרה, אפילו ברמה חיצונית נמוכה, זה כבר יוצר רענונות שיכולה להרים את האדם משגרת יומו האפרורית.

זו לא רק שאלה של מצוות ולימוד, אלא עניין מהותי במידות הנפש. יש ניסוי חברתי מפורסם,⁵ בו לקחו קבוצת סטודנטים ואמרו להם לכתוב בכל יום חמישה דברים שהם אומרים עליהם תודה. הכתיבה היומית הזו שיפרה במידה רבה את תחושתם והרגשתם. עצם זה שכל יום מחדש האדם מבחין בדברים שצריך להגיד עליהם תודה זה משנה את כל החיים שלו. ברגע שהוא משנה את התודעה, כל ההסתכלות על העולם משתנה. כאשר אדם חי בשגרה, הוא מפספס המון דברים טובים שיכולים להרים אותו. לכן כדאי בכל יום להחליט לעשות משהו קטן שיוציא אותו מהשגרה, לדוגמא, לעזור לחבר בכל יום בצורה אחרת. ההתחדשות הזאת היא מאוד משמעותית.

אנחנו נמצאים בימי השובבי"ם, ואחת ההתמודדויות הקשות בדורנו זו ההתמודדות בענייני קדושת המשפחה. לעיתים הנפילות האלה נגרמות מתוך סוג של שגרה, איזה משהו אפור בחיים של האדם שגורם לו לצאת ולחפש ריגושים במקומות השפלים והנמוכים ביותר. הרבה פעמים ההתחדשות בחיים יכולה לעזור כנגד הנפילות האלה. אם אדם מחפש לעשות דברים חדשים חיוביים, זה עוזר לו לשבור שגרה בצורה הרבה יותר בריאה, וכאשר הוא חי מחדש בצורה מלאה, מרעננת ומחודשת, ממילא הוא פחות יחפש ריגושים חיצוניים שליליים.

בעזרת ה' שנזכה להתחדש בתוך המציאות ומעל המציאות, ואנחנו תפילה – "השיבנו ה' אליך ונשובה, חדש ימינו כקדם".

מידי שבוע ביום שני מתקיימת בביהמ"ד של "ישיבת הגולן" שיחה כללית, העוסקת בתורת המידות ובנפש האדם, חיזוק בלימוד תורה ועבודת ה'. להבדיל משיעורי האמונה העוסקים בעיונים מהותיים וכלליים מתורת מרן הרב וכתבי ראשונים, שיחה זו הינה בעלת גוון מוסרי, ועניינה בהדרכות רוחניות, הנגזרות מן המבט האמוני, ושופכות אור על דרכי הרוחנית של בן תורה בדורנו.

עריכה: חגי מיכליס | **תמלול:** אביב אלקוני ושחר שרון | **אינטרנט:** יקיר ליטמנובויץ', אריאל אילון ונוה רזי | **צילום:** יאיר רחמני ואביאל ביטנסקי | **הפצה:** דביר בן ישר

Emmons, R. A., & McCullough, M. E. (2003). Counting blessings versus burdens: An experimental investigation of gratitude and subjective well-being in daily life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 377-389.